

Р.М. КРАЙНІК

РАДЯНСЬКА ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1945 РОЦІ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Аналізуються складні та суперечливі процеси примусового насадження радянською владою марксистсько-ленінської ідеології в українських навчальних закладах на сторінках вітчизняної науково-методичної літератури в 1945 році.

Ключові слова: викладачі, ідеологія, радянізація, освіта.

Актуальними проблемами сучасної історичної науки є питання пов'язані з відбудовою народного господарства після звільнення території України від німецько-фашистських загарбників під час Другої світової війни. Науковий інтерес викликає процес ідеологізації суспільно-політичного життя на українських землях в умовах відбудови народного господарства. В цей час особлива увага науковців та методистів приділена «радянзації» західноукраїнських земель, які напередодні Великої Вітчизняної війни територіально ввійшли до складу УРСР.

Актуальності проблемі додає те, що широкомасштабні нововведення та відбудовчі процеси в Україні мали суперечливий характер. Це пов'язано з сталінською не популярною серед широких народних мас населення політикою, зокрема насильницьким впровадженням марксистсько-ленінської ідеології в усі сфери життя, зокрема навчально-виховний процес.

Зважаючи на це, рішучі зміни відбулися у системі освіти. Це пояснюється продовженням ідеологічного наступу радянської влади на суспільство через розгалужену систему навчальних закладів, задля забезпечення зростання авторитету влади та подальшого нав'язування не популярної системи радянського управління.

У зв'язку з цим, навіть незважаючи на продовження кровопролитних боїв на фронтах Другої світової війни, вітчизняні педагоги в 1945 році широко популяризували радянську владу. Відомо, що через об'єктивні причини ґрунтовних праць з проблем радянзації та методів її впровадження не було, однак з'явилися численні публікації у науково-методичних журналах та газетах, присвячені проблемі впровадження ідеологічних норм в систему народної освіти.

Одне з провідних місць в даному науковому напрямку займає друкований орган Всесоюзного комітету зі справ вищої школи при Раді Народних Комісарів, науково-методичний журнал «Вестник высшей школы», на шпальтах якого автори статей зосереджуються на питаннях розвитку вищої освіти, як невід'ємної частини радянської політичної системи. Додають науковій цінності виданню часті звернення до читачів партійних високопосадовців, які продовжували заперечувати демократичний поступ та автономію вищої освіти, використовуючи існуючі репресивні норми. Водночас обґрунтовували необхідність комуністичної перебудови вищої освіти. Зокрема голова Всесоюзного комітету зі справ вищої школи при Раді Народних Комісарів С. Кафтанов в статтях «Наши очередные задачи» [1] та «Ближайшие задачи высшей школы в послевоенный период» [2] висвітлює офіційну позицію Комуністичної партії про чергові та невідкладні завдання радянської вищої школи, акцентуючи увагу на відновленні навчального процесу та організації комуністичного виховання в повоєнний період. Очевидним є те, що вищі навчальні заклади Західної України вже розглядаються С. Кафтановим, як невід'ємна частина освітнього простору СРСР із необхідним застосуванням примусової радянзації.

Зважаючи на заклики С.Кафтанова, Г.Александров обґрунтував нагальну необхідність залучення у всі суспільствознавчі дисципліни, які вивчалися у вітчизняних навчальних закладах, комуністичної ідеології, задля ефективного будівництва комунізму [3].

Схожою на попередні праці, є публікація С. Бухало, де у вже звичній офіційній

постановці, автором ставляться завдання перед викладачами вищих навчальних закладів поліпшувати рівень ідеологічної підготовки та навчання радянських студентів [4].

Також значна увага на сторінках журналу «Вестник высшей школы» відводилась методиці викладання основ марксизму-ленінізму, як новій дисципліні в вищих навчальних закладах. Не випадково велика кількість публікацій присвячувалася даній проблемі, так як провідні вітчизняні педагоги постійно вносили корективи в методику викладання дисципліни з урахуванням ходу війни та її переможного закінчення, територіальних змін у СРСР, масових політичних репресій та інших змін в суспільно-політичному житті держави.

Пояснити з сучасної точки зору закономірну наростаючу тенденцію до популяризації марксистсько-ленінської ідеології у ряді публікацій 1945 року, можна логічним бажанням радянської влади збільшити свій не високий авторитет у суспільстві та будь що утримати політичну владу.

Беручи до уваги офіційну позицію партійного керівництва, думки про необхідність цілеспрямованого репресивного наступу на навчально-виховний процес у вищій школі, опубліковані в колективній статті Е.Чуткерашвілі та А. Длін «Развитие Советской высшей школы» [5]. Зважаючи на висвітлення труднощів процесу відбудови, певна увага приділена позитивним змінам, на думку авторів, у навчальному процесі Західної України, через «радянізацію». При цьому, основна роль у процесі відбудови вітчизняної вищої освіти відводилась Комуністичній партії, однак замовчувалися численні негаразди, великий спротив населення політиці «радянізації» західноукраїнських земель.

Тому С.Ковальов у 1945 році публікує офіційно затверджену нову методику семінарських занять з основ марксизму-ленінізму, де різко засуджується націоналізм, як негативне політичне явище на українських землях [6]. Дещо пізніше, досвідчений педагог А. Мягков у статті «Методика семинарских занятий по основам марксизма-ленинизма» дає нові методичні рекомендації викладачам відзначати провідну роль Комуністичної партії у перемогах та боротьбі з фашизмом та націоналізмом [7].

У процесі відродження навчального процесу в учбових закладах визволеної від фашистських загарбників України, піднімається питання підвищення якісних показників навчання. Зокрема, В. Грунічев у об'ємній статті журналу «Радянська освіта» значну увагу відводить необхідності міцної ідеологічної підготовки слухачів в усіх навчальних закладах країни та доводить необхідність її активного продовження у майбутньому [8].

Аналізуючи зміст радянського наукового журналу «Вестник высшей школы», за 1945 рік чітко вимальовується позиція держави, щодо процесу ідеологічного наступу на освіту України. Попри чіткі науково-методичні рекомендації із ідеологічного обґрунтування офіційних, часто не популярних заходів, жорстко засуджується український національний рух, який прирівнюється до фашизму. Важливою особливістю статей є те, що в 1945 році інтереси українського народу майже не враховувалися під час розбудови радянської системи освіти, так як рішучі зміни були ініційовані партійною верхівкою.

Привертає увагу те, що значимість змін у викладанні предметів вищої школи, які пов'язані з визволенням УРСР від німецько-фашистських загарбників, процеси «радянізації» західних областей України, проблеми підтримки українського національного руху, розглядала республіканська нарада працівників вищої школи, де викладачі вищих навчальних закладів намагалися колективно зарадити нагальним питанням у вітчизняній освіті таким чином допомагаючи державі нав'язувати ідеологію марксизму в суспільстві [9]. Так як в цей час складна ситуація спостерігається у загальноосвітніх школах України. Особлива увага влади приділялася західноукраїнському регіону. Радянські педагоги ціленаправлено працювали в контексті насильницького насадження марксистсько-ленінської ідеології населенню Західної України, через розробку нових методик викладання навчальних предметів у закладах середньої освіти [10].

Усвідомлюючи не сприйняття населенням західних областей УРСР радянських методів навчання, вчителі намагалися дійти консенсусу щодо вироблення нової концепції розвитку системи середньої освіти, висвітлюючи свої різноманітні погляди на сторінках науково-

методичної літератури 1945 року [11].

Аналізуючи статтю П. Тичини «Піднести ідейно-політичну роботу серед учителів» в журналі «Радянська школа», очевидно, що на республіканській нараді з питань агітації та пропаганди, нарком освіти УРСР П. Тичина відкрито наголошував на гострій необхідності проведення планомірної роботи з підвищення ідеологічного рівня знань вітчизняних учителів [12]. При цьому, форми та методи ідейно-політичного вдосконалення педагогів повинні обов'язково включати особистий інтелектуальний розвиток всього вчительського загалу, через прослуховування лекцій, участь в семінарах, конференціях, бесідах та інших заходах.

Очевидним є те, що досить часті наради та зібрання педагогічних працівників являлися показовими та не були проявом справжньої демократії у навчально-методичному процесі, а лише засобами офіційного затвердження заздалегідь підготовлених рішень керівництвом держави. Такі показові явища широко висвітлювалися в засобах масової інформації, популяризувалися, відповідно до чого у людей складалася ілюзія справжньої демократії та народовладдя в усіх сферах суспільно-політичного життя Радянського Союзу.

Продовжуючи ідеологічний наступ, у черговій публікації 1945 року «Научная экспертиза диссертаций», І.Артболевський доводить необхідність ретельної перевірки наукових праць на предмет ідеологічного обґрунтування так як всі, без виключення, дисертації повинні містити розгорнутий матеріал про зв'язок Комуністичної партії з актуальною темою дослідження. Це свідчить про значний вплив марксистсько-ленінської ідеології на повоєнну вітчизняну освіту та наукову галузь [13]. Також у контексті піднятої проблеми заслуговує на увагу публікація «Современное состояние и очередные задачи педагогической науки» авторства І.Каірова [14]. В ній певна увага приділена необхідності широкого впровадження комуністичної ідеології у педагогічну освіту та науку.

Таким чином, аналізуючи вітчизняні науково-методичні видання 1945 року, присвячені ціленаправленому насадженню ідеології марксизму-ленінізму в українському суспільстві, можна зробити висновок про безпосередню активну участь у цих процесах науково-педагогічних працівників, які були змушені відстоювати офіційну позицію найвищого державного керівництва, що робило їх заручниками складної та суперечливої суспільно-політичної ситуації в радянській державі.

В подальших наукових розробках необхідно продовжувати детальну характеристику становища закладів освіти, викладачів за часів «пізнього сталінізму», висвітлювати вплив партійно-державного апарату на вітчизняну освіту, чітко виокремлюючи достовірну та правдиву інформацію з різноманітних радянських наукових джерел, задля об'єктивного відображення історичного минулого.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кафтанов С. В. Наши очередные задачи / С. В. Кафтанов // Вестник высшей школы. – 1945. – № 1. – С. 1 – 7.
2. Кафтанов С. В. Ближайшие задачи высшей школы в послевоенный период / С. В. Кафтанов // Вестник высшей школы. – 1945. – № 5 – 6. – С. 4 – 11.
3. Александров Г. Ф. О некоторых задачах общественных наук в современных условиях / Г. Ф. Александров // Большевик. – 1945. – № 14. – С. 12 – 29.
4. Бухало С. М. Состояние и очередные задачи вузов Украины / С. М. Бухало // Вестник высшей школы. – 1945. – № 3. – С. 6 – 11.
5. Чуткерашвили Е. В. Развитие Советской высшей школы / Е. В. Чуткерашвили, А. М. Длин // Вестник высшей школы. – 1945. – № 2. – С. 27 – 31.
6. Ковалев С. М. О недостатках и мерах улучшения преподавания марксизма-ленинизма в вузах / С. М. Ковалев // Вестник высшей школы. – 1945. – № 4. – С. 4 – 9.
7. Мягков А. М. Методика семинарских занятий по основам марксизма-ленинизма / А. М. Мягков // Вестник высшей школы. – 1945. – № 2. – С. 12 – 18.
8. Грунічев В. Немає справжньої боротьби за якість навчання / В. Грунічев. // Радянська освіта. – 1945. – 30 березня. – С. 3 – 5.
9. Республіканська нарада працівників вищої школи // Молодь України. – 1945. – 5 червня. – С. 1 – 2.

10. За радянську школу (матеріали міжобласної наради активу вчителів західних областей УРСР у Львові). – К.-Х., Укрдержвидав, 1945. – 158 с.
11. Пінчук Г. До завдань учительства західних областей України / Григорій Пінчук // Радянська школа. – 1945. – № 1-2. – С. 6 – 10.; Александров Г.Ф. О некоторых задачах общественных наук в современных условиях / Г. Ф. Александров // Большевик. – 1945. – № 14. – С. 12 – 29.
12. Тичина П. Г. Піднести ідейно-політичну роботу серед учителів / П. Г. Тичина // Радянська школа. – 1945. – № 1 – 2. – с. 4 – 6.
13. Артболевский И. И. Научная экспертиза диссертаций / И. И. Артболевский // Вестник высшей школы. – 1945. – № 3. – С. 21 – 24.
14. Каиров И. А. Современное состояние и очередные задачи педагогической науки / И. А. Каиров // Советская педагогика. – 1945. – № 10. – С. 7 – 15.

R.M. KRAYNIK

SOVIET IDEOLOGIZACIYA OF THE SISTEM OF FORMATION OF UKRAINE IS IN 1945: HISTORIOGRAPHY OF PROBLEM

Analyses is the difficult and contradictory processes of the forced planting by soviet power of marksistsko-leninskoy ideology in Ukrainian educational establishments on the pages of domestic scientifically methodical literatures in 1945 year.

Key words: teachers, ideology, sovetizaciya, education.

Р.Н. КРАЙНИК

СОВЕТСКАЯ ИДЕОЛОГИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В 1945 ГОДУ: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Анализируются сложные и противоречивые процессы принудительного насаждения советской властью марксистско-ленинской идеологии в украинских учебных заведениях на страницах отечественной научно-методической литературы в 1945 году.

Ключевые слова: преподаватели, идеология, советизация, образование.